

प्रश्न बैंक

कक्षा- पूर्व मध्यमा प्रथम वर्ष 9वीं

विषय: - नव्य व्याकरणम्

कोड: - 903

1 तस्तु निम्न प्रश्नाः

1. उचित विकल्पं चित्वा लिखत
1. वेदाङ्गण विद्वान्कोमुद्याः लेश्वरुः कः आले ।
1. भडोजिदिक्षित 2. काल्यायन 3. पाणिनिः 4. पञ्चलिः
2. अच्-प्रत्याहारो कति वर्णाः सन्ति ।
1- नव 2- एकादश 3- द्वादश 4- सप्त
3. इस्व वर्णे कति मात्राः सन्ति ।
1. स्का मात्रा 2. त्रिमात्रा 3. अर्धमात्रा 4. तिस्रः मात्रा
4. -माहेश्वर सूत्राणि कति सन्ति ।
1- चतुर्दश 2- द्वादश 3- पञ्चदश 4- षोडश
5. अनुस्वारस्य उच्चारण स्थानं विं कर्तत
1. नासिका 2. कण्ठः 3. तालुः 4. कुण्डलानुः
6. "सूत्राणि + अण्यदि" अस्मिन् स्थले का सन्धिरस्ति
1. यण् 2. दीर्घः 3. गुणः 4. विसर्गः
7. 'यवलाः' - श्लेषे वर्णाः सन्ति ।
1. द्विधा 2. त्रिधा 3. चतुर्धा 4. पञ्चधा वा
8. आभ्यन्तरप्रयत्नस्य कति भेदाः सन्ति ।
1- पञ्च 2- षड् 3- त्रिभेदाः 4- सप्त
9. अन्तस्थ संज्ञा भवति ।
1- यण् प्रत्याहारस्य 2- इकारस्य 3- हकारस्य 4- उकारस्य
10. स्पर्श संज्ञकाः वर्णाः सन्ति ।
1- पञ्चविंशतिः 2- चत्वारः 3- एकादश 4- विंशतिः ।

2 प्रश्न

सत्य कथानां समक्षे आम् तथा असत्य कथानां समक्षे "न" लिखन्तु ।

1. सूत्रकारः पाणिनिः अस्ति । (सत्य)
2. सूत्रभाष्यकारः - पतञ्जलिः अस्ति सत्य
3. "लघु सिद्धान्त केमुनी" अस्मिन् लेखकः वरदराज चार्पः अस्ति सत्य
4. प्लुत वर्णे तिस्रः मात्राः भवन्ति । - सत्य
5. वार्तिककारः काल्यायनः अस्ति । सत्य
6. अन्य प्रत्याहारे नव वर्णाः आयान्ति । सत्य
7. "द्वैतारिः" अस्मिन् प्रयोगे दीर्घ सन्धिरस्ति । सत्य
8. इकोपणादि इत्यनेन धणादेशो भवति । - सत्य
9. "अ, ए, ओ" शब्दां वर्णानाम् गुण संज्ञा भवति । सत्य
10. दीर्घ वर्णे द्वे मात्रे भवतः - सत्य
11. "उच्चैरुदात्तः" इत्यनेन अनुदात्त संज्ञा भवति । असत्य
12. "मुखनाटिका वचनेऽनुनासिकः" गुणसंज्ञा विधायक सूत्रमस्ति । असत्य
13. "सचोऽपवासावः" अनेन सूत्रेण प्रत्याहारस्य सिद्धिर्भवति । असत्य
14. "स्त्रोः श्युनाश्चुः" इत्यनेन छटुत्वं भवति । - असत्य
15. "श्रीशः" प्रयोगे अयादि सन्धिः वर्तते । - असत्य
16. "वृद्धिरादेच" इत्यनेन वृद्धि संज्ञा न भवति । - सत्य
17. अफः सवर्णे दीर्घः इत्यनेन दीर्घादेशो न जायते । असत्य
18. इक् प्रत्याहारे चत्वारः वर्णाः आयान्ति । सत्य
19. "विसर्जनीयस्य सः" इत्यनेन विसर्गस्य "स" भवति । सत्य
20. हल् वर्णाः अधभाष्यिकाः सन्ति । - सत्य

प्रश्न 3 - रिक्त स्थानं पूरयन्तु ।

1. मुखनाटिका वचने (अनुनासिक)
2. प्रत्याहारेषु न गृहणम् (इत्तां)
3. अल्पाक्षरं असन्दिग्धं विश्वतो मुखम् (सारवत्)
4. वार्तिककारः अस्ति (वररुचिः)
5. उपसर्गः योः (द्विधा)

युग समीक्षणं कुरुत ।

1- पाणिनि :	=	सूत्रकार :
2. महोज्जीदीशितः :	=	सिद्धान्तकेमुद्राः लेखकः
3. काल्याणनः :	-	वार्तिककारः
4. अदेड० गुणः :	=	गुण संज्ञाविधायकम् सूत्रम्
5. ष्टुनाष्टुः :	-	ष्टुत्व विधायकम् सूत्रम्
6. क व्यञ्जनः :	-	अध्मात्रिकुः
7. अचोऽन्त्यादि रि :	-	रि संज्ञा
8. तुल्यास्य प्रमलने सवर्णम्	=	सवर्ण संज्ञा
9 आद गुणः :	-	गुण संज्ञा विधायकसूत्रम्
10. मूवादभो धात्वः :	-	धातु संज्ञा
11. भलाँ जशोऽन्ते	-	- भलाँ जशोदेशः
12. उः सिधुद	-	धुडागमः
13. ससत्रुषोरुः :	-	- पदान्त सकारस्य क आदेशः
14. तोलि	-	त्रकारस्य लकारादेशः
15. समाहारः स्वरितः :	-	स्वरित संज्ञा

प्रश्न 5

निम्नाह्रितानां विग्रहः कर्णीयः

1- सुधुपाष्पः :	-	सुधी + उपाष्पः
2. विहणवे	-	विहणो + व
3. नामकः	-	ने + अकः
4. उपेन्द्रः	-	उप + इन्द्रः
5. गंगोदकम्	-	गंगा + उदकम्
6. उपैत्रि	-	उप + त्रि
7. प्रष्टोह	-	प्रष्ट + ओह
8. द्यत्रावातः	-	द्यत्र + आवातः
9. दैल्यारिः	-	दैल्य + अरिः
10. रामश्शेते	-	रामस् + शेते
11. विष्णुस्त्राता	-	विष्णु + त्राता
12. विद्यालयः	-	विद्या + आलयः

प्रश्न-6

अधोलिखितानां सूत्राणाम् अर्थं लिखन्तु

1. अदेश-गुणः - अत्र इड्-च गुण संज्ञा भवति
ह्रस्व अकार तथा ए, ओ की गुण संज्ञा होती है

2. अचोरहाभ्यां द्वे - अचः पराभ्यां रेफहकाराभ्यां परस्पर मरो
द्वे वा स्तः न ल्वचि ।
अच्-से परेरेफ और हकार उससे परे मर को द्वित्व होगा है

3. श्तोः श्चुनाश्चु : = सकार तवर्गयोः शकारचवर्गभ्यां योगे
शकार चवर्गौ स्तः ।

दन्त सकार तथा तवर्ग के स्थान में शकार एवं चवर्ग का योग होने पर दन्त सकार को तालव्य शकार तथा तवर्ग को चवर्ग होगा है।

4. त्रिसर्जनीयस्य सः : विसर्ग के स्थान में श्व् प्रत्याहार परे
शब्द पर सकार आदेश होगा है।

5. समजुषो रुः - पदान्तर सकार तथा सजुष् शब्द के सकार
को रु आदेश होगा है।

प्रश्न 6 - कति उपसर्गः सन्ति के च ते लिखत ।

आविशारिः उपसर्गः सन्ति । प्र, परा, अप, सम, अनु, अव, नित्, नित्,
दुस्, दुर, वि, आड्, त्रि, अधि, अपि, अति, सु, उन्, अभि, प्रच्छे, परि, उप

प्रश्न 7 - सिद्धान्त कौमुद्याः भगलाचरणस्य अर्थं लिखन्तु

मुनित्रयं नमस्कृत्य तदुक्तीः परिभाष्य च ।

वेद्याकणसिद्धान्त कौमुदीयं विरच्यते ॥

मैं अज्ञेजीदीक्षित पाणिनि, पतञ्जलि, कात्यायन इन तीनों मुनियों
को नमस्कार करके श्वं उनके उक्तीः = कथनों का सम्यग् विचार
करके वेद्याकणसिद्धान्त कौमुदीनामक ग्रन्थ की रचना करता हूँ)

५

डॉ० लक्ष्मी कान्त मिश्र

२०/१०/२०